

קריאת שמע של ערבית

1. האם יוצא יד"ח בקריאת שמע לפני צאה"כ?

רש"י - בק"ש שקוראים בתפילת ערבית מוקדמת אין יוצאים כלל ידי חובת קריאת שמע של ערבית מאחר והיא נאמרת לפני צאת הכוכבים. מטרת קריאת שמע במקרה זה היא לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה (בדומה למנהגנו לומר את מזמור "אשרי" לפני תפילת העמידה במנחה). הפתרון שרש"י מציע הוא לצאת יד"ח בקריאת שמע שעל המיטה. [התוספות מקשים על רש"י מספר קושיות שניתן לסכמן בשאלה כיצד יתכן שיוצא יד"ח בק"ש שעל המיטה בלי ברכות ק"ש ובלי פרשיות שניה ושלישית].¹

רבינו תם - ניתן לצאת יד"ח בק"ש של תפילת ערבית מוקדמת מכיון שסומכים על שיטת רבי יהודה, לפיה זמן המנחה מסתיים בפלג המנחה, וממילא כל הזמן שלאחר מכן נחשב כבר לזמן של ערבית, הן לתפילה והן לקריאת שמע.²

משנה ברורה שם ס"ק ו

(ו) חוזר וקורא אותה - עיין במאמר מרדכי ובנהר שלום שכתבו דמעיקר הדין הוא ולא משום חומרא וכן דעת הגר"א סק"א:

שו"ע אורח חיים, רלה, א

זמן קריאת שמע בלילה - משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן - ימתין עד שיצא הספק מלבו, ואם קראה קודם לכן - חוזר וקורא אותה בלא ברכות, ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום - יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן - קורא קריאת שמע בלא ברכות.

2. מי שהתפלל ערבית לפני צאה"כ, באיזה אופן ישלים ק"ש?

רש"י - כפי שראינו לעיל, מספיקה קריאת שמע שעל המיטה (רק פרשייה ראשונה).

רבינו יונה "אלא כך הוא הענין שבבית הכנסת יקרא קריאת שמע עם ברכותיה ויתפלל ולא יכוין לצאת ידי חובת ק"ש באותה הקריאה אלא לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה ויוצא ידי קריאת הברכות ואח"כ כשיהיה בביתו קודם שיאכל אחר יציאת הכוכבים, יקרא אותה ויתכוין לצאת בה ידי חובה ויקרא אותה כולה במורא ובכוונת הלב ואם לא ירצה לקרות אלא השתי פרשיות בלבד סגי ליה בהכי".³

משנה ברורה שם ס"ק יא - יב

(יא) ודי שיקרא שתי פרשיות הראשונות כיון שהזכיר יציאת מצרים בבה"כ... אבל בשאגת אריה האריך ומסיק דירא שמים יש לו לזהר לקרות כל השלש פרשיות של ק"ש אחר צאת הכוכבים: ואין כדאי לסמוך על הקריאה שקורא על מטתו אפילו אם מנהגו לקרות כל הג' פרשיות דהא צריך לכוין לצאת ידי מ"ע של ק"ש, וק"ש שעל מטתו אין אנו מכונים לשם מצוה כ"א להבריא המזיקין ועוד שאפילו אם נימא דאין צריך כונה לצאת המ"ע צריך עכ"פ כונת הלב לקבל עליו עול מלכות שמים במורא ובאותה שעל מטתו אין מכוין לזה. והנה בזמנינו נהגו רוב העולם לקרות ק"ש ולהתפלל אחר צאת הכוכבים כדון מיהו באיזה מקומות בבתי כנסיות יש עדיין מנהג הישן שמתפללין תיכף אחר מנחה אף שהוא מבע"י קצת והמתפלל במקומות האלו יראה לחזור ולקרות ק"ש כשיגיע הזמן. ולפחות יראה לקרות כל הפרשיות על מטתו כדון ויכוין לצאת בזה המ"ע של ק"ש.

¹ הרב קוק (מובא בספר טוב ראי) מיישב את כל קושיות התוספות ע"פ הנחת יסוד אחת - ישנו חיוב מדאורייתא בקריאת שמע, וחיוב מדרבנן. מדאורייתא החיוב הוא פרשייה שמע בלבד ואכן א"א לצאת ידי חובה קודם לזמן צאת הכוכבים. אולם מדרבנן יש לקרוא את כל שלוש הפרשיות, וכמו כן להסמיך לקריאה את ברכות קריאת שמע, וכן לסמוך לברכת גאל ישראל את התפילה. א"כ לשיטת רש"י בבית הכנסת אנו מקיימים את מצוות קריאת שמע מדרבנן בקריאת כל השלוש פרשיות, ובה ניתן לסמוך על הדיעה שלאחר פלג המנחה נחשב כבר לערב. בקריאה זו אנו מקיימים גם את מצוות ברכות קריאת שמע, וכן את סמיכת גאולה לתפילה. ובק"ש שעל המיטה אנחנו יוצאים יד"ח ק"ש מדאורייתא.

² התוספות עצמם מתקשים בשיטה זו, מפני שישנה סתירה בין המנהג לאחר את המנחה לבין המנהג להקדים בתפילת ערבית. מלבד זה, התוספות (ב' ע"ב ד"ה אמר ליה) מקשים, שרבי יהודה עצמו מחשיב את הזמן שלאחר פלג המנחה כחלק מן היום.

³ הרשב"א והרא"ש מקשים על רבינו תם מכיוון שונה. הם לא מקבלים את ההשוואה בין זמן תפילה לבין זמן קריאת שמע מכיון שהתפילות מכוונות כנגד הקרבנות, קרבן התמיד למנחה, והקטרת חלבים ואברים לערבית, אך קריאת שמע מכוונת כנגד זמן שכיבה, שהוא בודאי מאוחר יותר מפלג המנחה.

³ טענותיו נגד רש"י הם, שאין להמתין עם קריאת שמע לאחר האכילה והשתיה. כמו כן יש חשש שבקריאה שעל המיטה לא יכוון לצאת ידי חובה. בנוסף לכך יש לחשוש שמא יסבור שהקריאה על המיטה נועדה רק לשם שמירה ממזיקים, והוא לא יחשוש מהם, ולפיכך לא יקרא.